

УДК 338.48 : 316.42 (477)

Антонюк В.П.

д.е.н., професор, головний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА СФЕРА УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті досліджено стан та проблеми рекреаційно-туристичної сфери України. На основі аналізу статистичних даних доведено, що ця сфера знаходиться в занепаді й не сприяє ні людському, ні економічному розвитку. Україна внаслідок недалекоглядної державної політики не використовує повною мірою наявний значний рекреаційно-туристичний потенціал. Визначено необхідні умови для розвитку сфери рекреації та туризму і перетворення їх на дієвий чинник забезпечення людського розвитку.

Ключові слова: рекреація, туризм, рекреаційно-туристична сфера, туристична інфраструктура, людський розвиток, економічне зростання.

Постановка проблеми. Концепція людського розвитку розглядає розвиток людини як основну мету і критерій суспільного прогресу. Основні цілі людського розвитку формуються у трьох основних аспектах: перший – можливість прожити довге життя, підтримуючи хороший стан здоров'я, другий – доступність знань, одержання освіти, третій – наявність засобів, що забезпечують гідний рівень життя. Забезпечення кожного із цих аспектів людського розвитку для України є проблематичним на сучасному етапі. Особливо це стосується тривалого та здорового життя. Очікувана тривалість життя при народженні в Україні у 2015 році складала у жінок 76,2 роки, а у чоловіків – 66,3 роки [1, с. 221, 223], в той час як у більшості країн ЄС вона перевищує 80 років. При цьому більша частина населення має проблеми зі здоров'ям. Тому створення умов для продовження здорового життя є одним із найважливіших завдань у соціальній сфері. Серед вагомих чинників забезпечення здоров'я є рекреаційно-туристична сфера. Рекреація сприяє зміцненню й підтриманню здоров'я, яке посідає особливе місце в системі найдорожчих людських цінностей. Активний розвиток рекреаційно-туристичної сфери є, з одного боку, показником достатнього рівня життя населення, а з іншого боку, – чинником економічного зростання й подальшого підвищення добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку рекреаційно-туристичної сфери в Україні займається до-

сить значне коло дослідників, зокрема І. Богатюк [2], Н. Іванченко [3], І. Доля [4], В. Кифяк [5] та ін. В їх дослідженнях аналізується стан та перспективи розвитку рекреаційної й туристичної сфери в Україні, її особливості в окремих регіонах як чинника конкурентоспроможності. В той же час, недостатній розвиток цієї сфери свідчить про відсутність розуміння органами влади її вагомості для людського та економічного розвитку країни. Це вимагає більш комплексного її дослідження з позицій забезпечення розвитку кількісних та якісних параметрів людського потенціалу.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження стану рекреаційно-туристичної сфери України та розкриття її ролі в забезпеченні людського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці відзначають, що розвиток рекреації та туризму визначено одним із пріоритетів соціально-економічного зростання держави, вагомим чинником стабілізації та структурної перебудови національної економіки [2, 3, 4]. На сучасному етапі Україна має суттєві рекреаційно-туристичні ресурси, які розподіляють на природні (мінеральні води, ландшафти, пляжі тощо) та соціально-економічні (санаторії, музеї та ін.). Кожна країна має певний рекреаційно-оздоровчий комплекс, що являє собою систему, яка включає в себе такі складові: – території та об'єкти (санаторії, пансіонати тощо) з цінними оздоровчими властивостями, такими як мінеральні води, лікувальні грязі, лісові та приморські зони; рекреаційно-туристичні

центри, які включають готелі, бази відпочинку, кемпінги тощо; природно-заповідні об'єкти (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо), території історико-культурного призначення (пам'ятки історії, архітектури та містобудування).

Дослідники відзначають, що площа освоєних та потенційних рекреаційних територій в Україні (без радіаційної забрудненості) становить 12,8% території країни і розподіляється по всій території країни та її регіонах – Карпатському, Придністровському, Дніпровському, Донецько-Приазовському, Поліському, Причорноморському, Кримському. Згідно з оцінкою ландшафтних ресурсів, потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій становить 12,1 млн. га, тобто 20% площі території України, а одноразова місткість ландшафтів України, враховуючи допустимі природоохоронні норми, становить понад 40 млн. осіб [2]. Також зазначимо, що в Україні є досить значні запаси лікувальних грязей, які зосереджені головним чином у південних та південно-західних областях. На базі грязьових покладів функціонують найстаріші в Україні грязьові курорти – Бердянськ, Куяльник тощо. У північно-західних областях поширені торфові грязі. Їх використовують на курортах Миргород, Моршин, Немирів, Черче тощо.

Отже, Україна володіє надзвичайно великим рекреаційним потенціалом, який має бути ефективно використаний як для людського розвитку, так і для економічного зростання.

Не менш вагомим є історико-культурний потенціал рекреаційно-туристичної сфери. Загальна кількість архітектурно-історичних пам'яток в Україні становить 48690 об'єктів. Найбільше архітектурно-історичних пам'яток, що охороняються державою і церквою, у Львівській (3934), Київській (2886) та Чернігівській (2859) областях [2]. Багато з них відносяться до світової скарбниці історичної спадщини і знаходяться під захистом ЮНЕСКО.

Рекреаційно-туристична сфера виконує низку важливих функцій у соціально-економічному розвитку країни, особливо в

створенні умов для розвитку людського потенціалу, а саме:

створює більш сприятливі умови для людського розвитку шляхом: оздоровлення в санаторіях, на базах відпочинку та інших оздоровчих закладах або у формі неорганізованого відпочинку, створення умов для розвитку фізкультури й спорту; розширення культурного й інформаційного кругозору, а також налагодження комунікацій в ході туристичних поїздок;

сприяє розвитку багатьох галузей національної економіки – транспорту, будівництва, легкої та харчової промисловості, народних промислів тощо. Світовий досвід свідчить про визначну роль саме рекреаційно-туристичної галузі як одного з драйверів розвитку національної та регіональної економіки, про що свідчить досвід багатьох країн (Туреччини, Єгипту, Індії та ін.). Стабільне її функціонування потребує розвинутої інфраструктури – транспортної, будівельної, громадського харчування, фінансової та ін., що стимулює розвиток традиційних галузей промисловості, структурні зрушення на основі інновацій, спонукає до підвищення якості товарів та послуг. Це сприяє підвищенню рівня зайнятості населення;

забезпечує значні доходи державі і населенню. На сьогодні рекреація та туризм є одним з найприбутковіших видів бізнесу у світі, про що свідчить його динамічний розвиток. Цей сектор останнім часом стає дедалі вагомим у структурі національних економік і найважливішим наповнювачем державної бюджету. За даними Всесвітньої туристичної організації частка доходів від туризму у світовому ВВП складає 9,4%. Найбільшою є частка туризму у ВВП у ОАЕ (30%), високою – в Хорватії (17%). Цей показник складає у Туреччині – 3,5%, Великобританії – 4-5%, Німеччині – 8%. Індустрія туризму, а також суміжні сектори національних економік забезпечують зайнятість 12% (24 млн. робочих місць) працездатного населення ЄС, забезпечуючи 10% ВВП Євросоюзу. Обсяг прибутків від туристичної галузі Польщі за 2011 рік становила 4 млрд. євро, Болгарії – 2,8 млрд. євро [6]

Отже, в сучасних умовах рекреація і туризм можуть бути пріоритетною сферою перспективного розвитку будь-якої сучасної

держави, якщо вона має необхідний для цього природо-ресурсний потенціал та здатна забезпечити для досягнення цієї мети підвищення інвестиційної активності, реалізацію стратегічного сценарію підвищення конкурентноздатності рекреації і туризму як сектору національної економіки на внутрішньому та міжнародних ринках рекреаційних та туристичних послуг. Слід відзначити, що в сучасних умовах зростає міжнародний попит на послуги з відпочинку та оздоров-

лення людей, освітнього та культурного розвитку, що безпосередньо пов'язано з підвищенням рівня життя населення багатьох країн, розвитком інформаційної та транспортної інфраструктури, готельного й туристичного бізнесу.

Не зважаючи на те, що Україна має значні, однак не реалізовані можливості для розвитку туристично-рекреаційної сфери. Аналіз статистичних даних щодо стану рекреації України свідчить про її занепад (табл.1).

Таблиця 1

Санаторно-курортні й оздоровчі заклади України [7, с. 461]

Види закладів	Кількість закладів, одиниць					Кількість оздоровлених, тис. осіб				
	1990	2000	2010	2013	2014	1990	2000	2010	2013	2014
Загальна кількість	3841	3327	3012	2829	1928	6364	2870	2942	2835	1610
Санаторії	473	480	453	440	304	1616	1105	1278	1249	670
Пансіонати з лікуванням	32	69	55	37	16	89	114	99	63	17
Санаторії-профілакторії	556	337	224	165	118	821	274	193	130	100
Будинки і пансіонати відпочинку	332	266	280	271	90	1324	276	325	361	81
Бази та інші заклади відпочинку	2213	1037	1979	1903	1388	2305	1063	1038	1018	738

Аналіз представлених в таблиці даних показує, що в Україні відбувається неухильне звуження рекреаційної сфери. При цьому виділяється два періоди найбільшого скорочення – 90-і роки, пов'язані з системною кризою та ринковими трансформаціями, і 2014 рік, пов'язаний з економічною кризою та окупацією частини територій. В цілому за досліджуваний період кількість закладів скоротилася у 2 рази, найбільше санаторіїв-профілакторіїв (майже у 5 раз) та пансіонатів відпочинку, які функціонували при підприємствах. Однак, ще більше скоротилася чисельність оздоровлених – майже у 4 рази, з 6,4 млн. осіб до 1,6 млн. Найсуттєвіше скорочення відбулося у найбільш доступних для населення закладах – будинках відпочинку і пансіонатах (у 16 раз), санаторіях-профілакторіях (у 8 раз). Така динаміка рекреаційної сфери України не сприяє збереженню та відновленню здоров'я та розвитку людського потенціалу.

Дещо в кращому стані є розвиток туристичної галузі, однак і тут існують значні проблеми. Кількість готелів та аналогічних засобів розміщування зросла з 1308 од. у 2000 р. до 2644 одиниць у 2014 р. Станом на 2014 р. в Україні нараховувалося: готелів – 1523, мотелів – 138, хостелів – 28, кемпінгів – 11, гуртожитків для приїжджих – 116 одиниць, туристських баз, гірських притулків, студентських літніх таборів, інших місць для тимчасового розміщування – 828 одиниць. Кількість місць в них хоч і зросла (з 102,9 тис. у 2000 р. до 135,5 тис. у 2014 р.), однак їх рівень використання складає всього 21% [7, с. 458-460].

В Україні існує мережа суб'єктів туристичної діяльності. У 2014 р. вона нараховувала 2198 юридичних осіб та 1687 фізичних осіб, з них 667 туроператорів та 3069 туристичних агентів. Слід відзначити, що порівняно з 2013 р. вона скоротилася внаслідок економічної кризи, було 2586 юридичних осіб та 2485 фізичних осіб [8] (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники туристичної діяльності в Україні за 2013-2014 рр. [8]

Показники	2013	2014	Динаміка, %
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, осіб			
- юридичних осіб	2586	2198	85,0
- фізичних осіб	2485	1687	67,9
в т.ч. туроператори	831	667	80,3
туристичні агенти	4005	3069	76,6
Кількість обслугованих туристів, тис. чол.	3019,9	2408,0	79,7
у т. ч. подорожуючих в межах України	537,5	322,7	60,0
подорожуючих за кордоном	2482,4	2085,3	84,0

Дані таблиці 2 свідчать про значне скорочення обсягів туристичної діяльності у 2014 р., що обумовлено економічною кризою та падінням доходів населення й соціально-політичною нестабільністю, до якої туристична галузь є найбільш чутливою. Скорочення чисельності суб'єктів туристичної діяльності свідчить про втрату робочих місць, а обсягів їх діяльності – про звуження можливостей для відпочинку, оздоровлення, культурного розвитку населення України.

Структура туристичних потоків, до яких входять внутрішні туристи, громадяни України, які виїжджали із країни з метою туризму та іноземні туристи протягом 2000-2014 рр., що представлена на рисунку 1, свідчить про суттєве зростання виїзного туризму та зменшення чисельності внутрішніх туристів, які частіше обирають неорганізовану форму туризму.

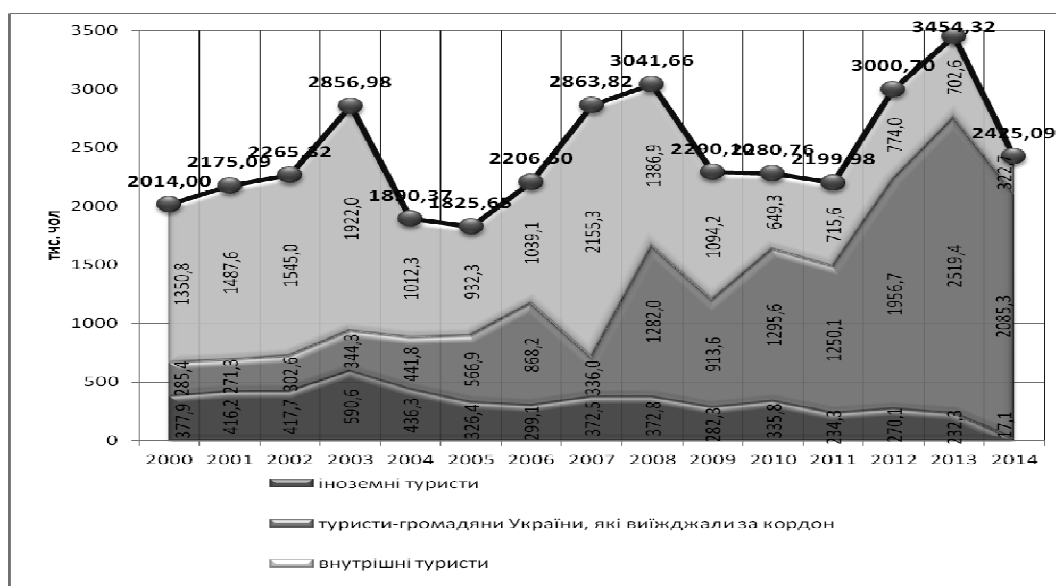

Рис. 1. Структура туристичних потоків України за 2000–2014 рр. (складено за даними Статистичних щорічників України за відповідні роки).

Дані як таблиці 2, так і рисунку 1 свідчать, що Україна не стає туристичною державою, а навпаки в цьому плані деградує. Скорочується чисельність як внутрішніх ві-

тчизняних туристів, так і зарубіжних. Це означає, що в країні не розвивається туристична інфраструктура, низькою є якість туристичних послуг, відсутня стратегія розви-

тку цієї важливої сфери економічної діяльності.

Важливе значення для розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму мають туристичні ресурси, які є основною метою подорожей. За цих обставин вони зумовлюють і визначають найважливіші економічні показники туризму, такі, як кількість туристів, ціни на послуги, географію подорожей, їх сезонний розподіл, тривалість перебування та ін. За своїм рекреаційно-туристичним потенціалом Україна має всі можливості стати туристичною державою світового рівня. Зазначимо, що Україна володіє багатими природно-кліматичними, культурно-історичними та національно-етнографічними ресурсами, які створюють передумови для розвитку багатьох видів туризму. Більшість регіонів України має туристичні ресурси, які відносяться до всіх трьох груп, що має можливість виходу на туристичний ринок з привабливими туристичними пропозиціями.

Однак нерозвиненість туристичної галузі та інформаційного забезпечення стримує цей процес. Одним з основних факторів, що стримує розвиток туризму в Україні є недостатній рівень розвитку мережі та об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам. Саме ці фактори заважають досягти нашій країні більш високого конкурентного рівня. У цьому аспекті Україна значно програє Болгарії та Туреччині, оскільки в країні відсутня скоординована система дій з просування туристичного продукту на світовий ринок, практично не застосовуються туристичні технології, які в розвинутих країнах набули ознак повсякденного використання: електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів і туристичних фірм з переліком і вартістю послуг, які ними надаються. У світі практично всі довідники з туризму випускаються в електронному, а більшість – у Internet-форматах, що дає їх користувачам можливість бронювати місця в готелях і на транспорті «on-line» у режимі реального часу.

Однією з проблем є низький рівень обслуговування, зумовлений недостатньою та вузькою кваліфікацією працівників даної сфери. Україна практично не має відповід-

ної системи підготовки і перепідготовки кадрів в сфері туризму, а також чітких та адекватних світовим стандартам кваліфікаційних вимог.

На сьогодні головними стримуючими розвиток туризму факторами в Україні, є несприятливі умови для підприємництва взагалі та туристичного бізнесу зокрема, недосконалість і навіть певна агресивність нормативно-правових актів, зокрема правил і умов перетинання кордонів іноземцями і, як наслідок, відсутність необхідних інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат). Несприятливість бізнесового клімату спричинила той факт, що з майже 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, працюють на ринку лише близько третини.

Також важливими проблемами на сьогоднішній день є: значна зношеність матеріально-технічної бази туристично-рекреаційної сфери; відсутність належного інвестування та зацікавленості з боку держави; наявність екологічних проблеми. Останній фактор пов'язаний зі значними промисловими викидами та аварією на Чорнобильській АЕС. Більшість готелів, мотелів, кемпінгів, санаторіїв, баз відпочинку та туристичних баз будувалися ще за радянських часів за проектами, що сьогодні не відповідають міжнародним стандартам. Мережа їх активно формувалася у період масового туризму, з інтенсивною експлуатацією та несвоєчасним капітальним і поточним ремонтом, що призвело до значного зносу цих будівель та оснащення [9].

Фахівці відзначають, що розширення міжнародних зв'язків, в тому числі євроінтеграція, відкриває нові шляхи для просування національного туристичного продукту на світовому ринку, залучення до світового інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності. Входячи з національних пріоритетів, міжнародна туристична політика України має бути багатовекторною, реалізовуватися на засадах економічної доцільності та взаємовигідної співпраці з конкретною країною або регіоном, враховує особливості певного туристи-

чного ринку. Не викликає ніяких сумнівів, що за природними, археологічними, культурними ресурсами вітчизняна туристично-рекреаційна індустрія повинна займати гідне місце на міжнародній арені. Важливо вже сьогодні почати вирішувати проблеми, що гальмують розвиток українського туризму й рекреації у світовому масштабі.

Розвиток рекреаційно-туристичної сфери необхідно розглянути в широкому значенні – основні її елементи повинні виконувати не тільки винятково рекреаційну чи культурну функцію, а й служити провідним фактором піднесення всього соціально-економічного життя країни [10].

Слід відзначити, що обсяги і напрями рекреаційно-туристичної діяльності визначається не лише наявними ресурсами, але й соціальними потребами суспільства, загальною культурою населення. Він пов'язаний з обсягом і характером використання вільного часу, визначеними як історичними традиціями, так і сучасними тенденціями. Рекреаційна діяльність – невід'ємна частина сучасного способу життя. Залучаючи у сферу цієї діяльності природні об'єкти, культурні комплекси, технічні системи та інші складові рекреаційно-туристичного потенціалу, людина задовольняє свої соціальні та культурні потреби, а держава розвиває особливі свої територіальні системи.

Стратегія і тактика формування і функціонування рекреаційно-туристичної сфери має включати вирішення питання про офіційне визначення місця і ролі цієї сфери в економічній структурі, та відповідно, визначення курсу практичних дій на різних рівнях управління. Використання рекреаційно-туристичного потенціалу повинно стати принаймні рівноправною сферою інтересів і сприяння органів державної влади. Вони мають встановити й визначити загальну стратегію розвитку та відповідний режим економічного сприяння індустрії оздоровлення, відпочинку й туризму, формуванню сприятливого ринкового середовища для соціально-орієнтованого, економічно ефективного і екологічно допустимого розвитку рекреаційно-туристичного бізнесу.

Висновки. Отже, підсумовуючи наведене, можна зробити такі висновки. Україна має всі об'єктивні передумови, щоб стати

однією з передових рекреаційно-туристичних країн світу. Однак, в Україні на сучасному етапі рекреаційно-туристична сфера, залишаючись у полі зору державних і представницьких органів влади, все ж таки розвивається як другорядна сфера економічної діяльності. Аналіз сучасного стану функціонування вітчизняної рекреаційно-туристичної сфери свідчить про те, що ефективність її діяльності стримується через невирішеність низки проблем. Насамперед, це проблеми:

нормативно-правового забезпечення функціонування рекреаційно-туристичної сфери, для вирішення яких необхідно внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства;

затвердження національних стандартів усіх видів рекреаційних і туристичних послуг;

відсутності державної стратегії розвитку рекреаційно-туристичного комплексу, як важливої та перспективної сфери економічної діяльності, здатної сприяти людському розвитку, економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни;

недостатність державних інвестицій в розвиток цієї сфери та слабе стимулювання вітчизняного й іноземного бізнесу щодо участі в розвитку українського туристично-рекреаційного комплексу.

Основними напрямами формування ефективного механізму реалізації стратегічних завдань подальшого розвитку рекреаційно-туристичної сфери мають бути: оптимально збалансоване державне та регіональне регулювання суспільно-економічних відносин у сфері організації та розвитку рекреації та туризму; формування державної стратегії розвитку рекреаційно-туристичного комплексу; ефективна податкова й інвестиційна політика та залучення у цю сферу вітчизняного й іноземного бізнесу; підвищення доходів населення та забезпечення доступності рекреаційно-туристичних послуг для всіх верст населення.

Рекреаційно-туристична сфера має визначитися пріоритетною сферою перспективного розвитку держави та її регіонів з чітко визначною відносно неї політикою і програмою дій. Вона займає адекватне місце на всіх рівнях державного управління, який че-

рез різні форми сприяння має стимулювати підприємницьку активність у сфері рекреаційно-туристичного бізнесу, залучення інвестицій, в тому числі й іноземних. Високі стандарти його розвитку можуть бути досягнуті через формування належного рівня об'єктів інфраструктури, підготовки кадрів, системи маркетингу. В такому випадку вона дала б своєрідний поштовх розвитку інших сфер, прямо чи опосередковано з нею пов'язаних. При цьому слід виходити як з соціальних, так і з чисто економічних критеріїв. Тобто рекреаційно-туристична сфера має розглядатися як сфера задоволення важливих суспільних потреб, яка до того ж є ефективною в економічному плані і повинна поступово зайняти одне з провідних місць у

галузевій структурі регіонів. Такий підхід до рекреації та туризму диктує тактику дій і зміст програми її розвитку, що повинна передбачати формування такого ринкового середовища, організаційні, економічні і правові умови якого сприяли б розвитку бізнесу в цій сфері, вільній конкуренції продуцентів рекреаційно-туристичних послуг. Вирішення існуючих проблем, названих у статті, та врахування існуючих перспектив розвитку рекреаційно-туристичної сфери України стане запорукою модернізації наявного рекреаційно-туристичного потенціалу держави, динамічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери як чинника людського розвитку.

Список літератури.

1. Україна у цифрах 2014. – Київ: Державна служба статистики, 2015 р. – 236 с.
2. Богатюк І.Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку/ І.Г. Богатюк. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. - 2011. - №4. - С.48-51.
3. Іванченко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму/ Н. М. Іванченко// Ефективна економіка. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>
4. Доля І. Розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури Сходу України як складова структурної модернізації економіки старопромислових регіонів. Аналітична записка/ І.Доля // Регіональний філіал НІСД у м. Донецьку. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>
5. Кифяк В.Ф. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону / В.Ф. Кифяк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 2. – С. 157–161.
6. Tourism 2020 Vision [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/eng/vision.htm>.
7. Статистичний щорічник України за 2014 рік. - Київ: Державна служба статистики, 2015 р. – 586 с.
8. Туристична діяльність в Україні у 2014 році. Статистичний бюлетень/ Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
9. Хамініч С.Ю. Ефективність методів управління маркетингом у сфері туризму // С.Ю. Хамініч / Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – № 1. – С. 210–218.
10. Цьохла С.Ю. Активізація та розвиток інвестиційної діяльності в сфері курортно-рекреаційного господарства / С.Ю. Цьохла // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 22. – С. 6–10.

Antoniuk V.P., Doctor of Economics, Professor, Chief Researcher, Institute of Industrial Economics NAS of Ukraine (Kyiv)

Recreation and tourism spheres of Ukraine as a factor of human development

Summary. State and problems of recreation and tourism spheres of Ukraine in context of providing human development are researched in the article. The role of recreational and tourist complex in the social and economic system, which creates more favorable conditions for the formation of human potential, contributes to the development of many branches of the national economy, providing substantial income of state and population so there is an important factor of economic growth, are determined. Recreation and tourism are becoming the priority area of prospective development of many countries in modern conditions. Ukraine has significant natural, historical and cultural potential for development of recreation and tourism spheres are proved based on the analysis of statistical data. However, this sphere is in decline at the current stage in Ukraine: significantly reduced the number of institutions that provide of recreation and tourism services; there is a low level of their material and technical base, that causes poor quality of services; the government does not create sufficient incentives for business development in this area.

Ukraine does not use the full available of recreation and tourism potential as a result of short-sighted state policy that does not contribute to human and economic development are made as conclusion. The necessary conditions for development of the sphere of recreation and tourism and transform them into an effective factor of achieving human development are indicated: improvement of the legal framework, significant increase of investments, creation of conditions for small and medium businesses, encourage foreign investors, increasing income of population and creating demand for recreation and tourism services.

Keywords: recreation, tourism, recreation and tourism spheres, tourism infrastructure, human development, economic growth.